

Як свідчать спеціальні дослідження, у переважній більшості випадків злочинці, принаймні після закінчення судового процесу, заперечують, щоб їх вважали просто жертвами обставин. Заперечувати провину злочинця поси- ланнями на те, що в цьому разі невдало склалися обставини, означає твердити, що його власна воля не відіграє принципової ролі в його вчинках, замірятися на його людську гідність. Звісно, на його відповідальності лежить також спо- кутування провини.

Значимо, що у праві відповідальність можна розуміти тільки як явище, пов'язане з подією, котра вже відбулася, і як явище, що має перспективний зміст. Звідси й існує двохаспектне розуміння відповідальності: відповідальності за скоєне (за минуле) або відповідальності за майбутнє. З позиції першого підходу відповідальність — це покарання за вчинене правопорушення; санкція за порушення правила, встановленого нормою права; примушування до виконання обов'язку; необхідність зазнати неvigідних наслідків, передбачених санкцією порушеної норми, обов'язок понести покарання; особливе охоронне правовідношення тощо. З позиції другого підходу юридична відпо- відальність — це позитивна відповідальність; необхідність здійснювати певні дії, а не тільки нести покарання; можливість діяти в певному напрямі; активний позитивний обов'язок; обов'язок, що випливає з правового розпо- рядження, тощо. У процесі формування у молоді почуття відповідальності в межах правового виховання слід урахувувати ці моменти.

З нашого стислого аналізу даного питання випливає, що для виховання у молодих людей почуття відповідальності можна використати їх природне прагнення свободи, оскільки ці дві цінності діалектично взаємопов'язані.

Ю. А. Меліхова, асистентка кафедри культурології

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого

ФІЛОСОФСЬКЕ, ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВЕ ТА ЕТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ МОРАЛЬНОЇ І ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СУДДІ: ОГЛЯД ДЖЕРЕЛ

Прогресивні демократичні тенденції сьогодення зумовлюють значний інтерес до проблем моральної і професійної культури особистості. В сучасних умовах великого значення набуває рівень моральної і професійної зрілості судді від якого залежить ефективність судової влади. Відтак, моральна і про- фесійна культура судді складає органічну єдність, яка включає такі елементи: особистісний потенціал і спрямування діяльності (культуру правового і етич- ного мислення та почуттів, потреби, інтереси, цінності, ціннісні орієнтації, знання, переконання, волю, здатність до самовдосконалення).

Перші спроби рефлексії близьких до феноменів моральної і професійної культури судді явищ саморегуляції, самообмеження, самопримушення і самовдосконалення особистості тощо було зроблено в античній філософії. У вченні Платона пропагується боротьба людини зі злом у собі шляхом морального самовдосконалення і ствердження істинної доброчесності. Вагому роль відіграє вчення Арістотеля про золоту середину або доцільність, поміркованість, тобто ті засади, які є важливими принципами саморегуляції. Сенека дослідив цінні прийоми і методи самообмеження та постійного самовдосконалення: уникати заздрості, ненависті, зневаги, йти шляхом мудрості, яка дає можливість додержуватися певної міри і визначити межі дозволеного. У цілому ж античний світ упереджено ставився до самообмеження і самопримушення.

Ширшого діапазону набули погляди на окремі компоненти моральної і професійної культури судді в європейській філософії права. Зокрема, вони відбилися у поглядах І. Бентама (правова природа життя, моральний інтуїтизм), М. Вебера (міркування щодо покликання як сенсу буття в професії), І. Канта (закон категоричного імперативу — принципи моралі і права тотожні, хоча й набувають різного виразу: мораль — це сфера внутрішніх мотивів особистості, а право — сфера практичних дій у відповідності із зовнішнім стандартом, встановленим законом. Вихідним пунктом такого обґрунтування є уявлення про особистість, принципово здатну стати морально автономним індивідом), А. Шопенгауера (аскетична позиція відносно власної особи і альтруїстичні настанови у ставленні до інших людей).

Більш розвиненим за попередні концепції є морально-філософське вчення Гегеля, яке підкреслює деонтологічну природу права. З позицій об'єктивного ідеалізму він розкриває право як переродження духовної, інтелектуально-вольової діяльності, а мораль — як зрілість духу особистості.

Нові можливості для переосмислення питань самовдосконалення особи судді відкривають роботи Г. Радбруха, Ю. Хабермаса.

Окремі проблеми, пов'язані з моральною і професійною культурою судді, привертала увагу українських філософів П. Юркевича, Б. Кістяківського; російських філософів К. Неволіна, Л. Петражицького, В. Соловйова, Б. Чичеріна, правознавця А. Коні.

У СРСР питання формування культури особистості загалом і моральної та професійної культури судді зокрема виявилися предметом філософсько-правового дослідження у 70—80-ті роки минулого століття і визначалися на основі традиційного для радянської науки праворозуміння (О. Аграновська, Л. Ароцкер, Ю. Грошевий, Л. Кокорев, Н. Радутна, М. Строгович та ін.).

Побічно чи більш системно питання формування і вдосконалення моральної та професійної культури судді стають предметом філософсько-правової рефлексії у філософських працях: С. Алексєєва, В. Бачиніна, І. Грязіна, Д. Керімова, С. Максимова, В. Нерсесянца, А. Овчіннікова, М. Панова, В. Розіна,

О. Чефранова, В. Шкоди та ін; правознавчих: А. Барака, І. Бенедика, В. Горшенюва, І. Марочкіна, Л. Москвич, О. Петришина, Л. Халдеева та ін; з етичних проблем правознавства: Г. Ветрової, Г. Гребенькова, А. Жеребцова, Ю. Закомлістова, О. Коблікова, В. Лозового, С. Сливки, Д. Фіолевського та ін.

У працях зазначених дослідників розглядаються окремі аспекти, елементи (знання, вміння, навички тощо) моральної і професійної культури судді, підкреслюється їх значущість для здійснення ефективного правосуддя. У той же час чіткого предметно-змістовного дослідження цього феномену, особливо на філософсько-правовому рівні, не здійснювалося.

Отже, історія філософсько-правової рефлексії морально-професійної культури судді та споріднених з нею явищ створює підґрунтя для подальшого дослідження цього феномену. Перед сучасними науковцями постає широкий спектр завдань, що полягають у дослідженні філософсько-правового змісту, сутності та структури моральної і професійної культури судді та вирішення низки організаційно-правових законодавчих питань, пов'язаних з подоланням проблем і суперечностей реформування судової системи в Україні.

В. О. Осташова, аспірантка

Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України

ПРИНЦИПИ ПРАВОВОГО САМОВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Формування основи громадянського суспільства — активної правосвідомої людини — передбачає реалізацію різноманітних правовиховних заходів з боку як спеціальних органів, так і з ініціативи самих громадян. Одним зі шляхів підвищення рівня правосвідомості та правової культури населення є правове самовиховання, що потребує теоретичного обґрунтування засад його здійснення.

Принципи правового самовиховання студентської молоді, на нашу думку, можна класифікувати на загальні, притаманні реалізації процесу правового виховання в цілому, та спеціальні, характерні лише для правового самовиховання.

До першої групи ми відносимо такі принципи:

цілеспрямованості, що передбачає підпорядкування всієї правовиховної діяльності головній меті — формуванню активного громадянина з високим рівнем правосвідомості та правової культури;

системності, послідовності, безперервності, наступності, діалектична єдність яких полягає у тому, що правовиховні заходи мають здійснюватися